

İBRAHİMOVA G. İ.

XIX ƏSRİN SONU-XX ƏSRİN ƏVVƏLLƏRİNDƏ AZƏRBAYCAN QADIN GEYİMLƏRİ VƏ BAŞ BƏZƏKLƏRİ

Milli dövlətçilik uğrunda mübarizədə, milli varlığın dərk edilməsi və qorunması prosesində xalqın mənəviyyəti və mədəniyyətinin, yəni tarixi-mədəni keçmişinin öyrənilməsi mühüm elementlərdəndir. Bu zaman tarixi-mədəni keçmiş milli faktorun formalaşmasının sosial mexanizmi kimi çıxış edir. Özü isə sosial dəyərlərin dərk edilməsi və qiymətləndirilməsi əsasında formalaşır. Hər bir dövr özünün əxlaqı, siyasəti, dövləti xarakterizə edən dəyərləri ilə fərqlənir.

Əhalinin geyim tərzisi sosial iqtisadi həyat şəraiti ilə əlaqəlidir. Bu baxımdan XIX əsrin sonu- XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan milli qadınının geyimləri, bəzək əşyaları onların həyat tərzisi, əmək fəaliyyəti, təsərrüfat məşğuliyyəti, bədii estetik zövqü, zəngin və kasıb zümərə arasındakı yaşayış fərqləri barədə və cəmiyyətdə qadına qarşı formalaşmış münasibət haqqında müəyyən fikirlər söyləməyə imkan verir.

XIX əsrin əvvəllərində Azərbaycanın şimal torpaqlarının Rusiya tərəfindən işğal edilməsi Azərbaycanı siyasi, dini, milli əsarətin əzablarına məruz qoydu və Şərq ölkələri ilə çoxəsrlik mədəni-tarixi əlaqələrini kəsdi. Bu zaman -Azərbaycan xalqı islam və türk aləmində baş verən mədəni-tarixi proseslərdən geri qaldı. Bu baxımdan müstəmləkəçilik siyasəti bir tərəfdən Azərbaycan xalqının imperialist qüvvələrə qarşı mübarizəsini zəiflətsə də, dağıdıcı ara müharibələrinin qarşısının alınmasına, feodal pərakəndəliyinə son qoymaqla yanaşı əhalinin Avropa mədəniyyətinin müsbət dəyərlərindən bəhrələnməsinə səbəb oldu. Bu dövrdə feodal-patriarxal quruluş öz mühafizəkarlığı ilə milli qadın geyimlərinin təkmilləşməsinə və inkişafına maneə olsa da, fabrik və sənaye məhsullarının kəstar toxuculuğu sıxışdırması geyim materiallarının (parça, dəri) keyfiyyətində müsbət rol oynadı. Təbiidir ki, o dövrün geyim mədəniyyətinin inkişafında zəngin insanların (milli burjuaziyanın) rolu böyük olmuşdu. Bu amil isə mütləq xarakter daşımamışdı. Bir sıra səbəblər, o cümlədən, dövlət quruluşunun dəyişməsi və iqtisadi dirçəlməsi artması, sözsüz ki, geyimlərdə də dəyişikliklərə səbəb olmuşdur.

Etnoqrafik ədəbiyyatda tədqiq edilən dövrün qadın geyimlərinə aid müxtəlif məqalələrə və əsərlərə rast gəlirik [1-8]. Geyimlərin hazırlandığı materialların keyfiyyətli, davamlı olması onların günümüzədək gəlib çatmasında mühüm amillərdəndir. Hakim dairələrin milli sənayeyə və milli burjuaziyaya qarşı yeritdiyi sərt sıxışdırma siyasəti nəticəsində əsrin sonlarında xarici mallar yerli bazarlarda üstünlük təşkil edirdi. Məhz bu səbəbdən də ticarətdə idxal və ixracatda həm yerli istehsal olan darayı, tafta, qanovuz [5, s.64], həm də xaricdən gələn çit, güllü pambıq parçalar, mahud bürmet, qanovuz, qələmkar [4, s. 163-164] kimi parçalardan istifadə edilirdi. Geyim materiallarının belə müxtəlif çeşidli olması onlardan hazırlanan geyim dəstlərinin də rəngarəng, forma və çeşiddə olmasını təmin edirdi. Bütün tarixi-etnoqrafik bölgələr üzrə Azərbaycan qadın geyim dəstləri tədqiq edilən dövrdə milli xüsusiyyətlərin güclənməsi səbəbindən məhəlli xarakter daşımamış, alt, üst geyim, baş və ayaq geyimlərindən ibarət olmuşdur. Geyim dəstləri təbii ki, mövsümə uyğun (yaz, yay, payız qış) dəyişmiş, mərasim (toy, yaş, bayram, qonaqlıq) geyimləri gündəlik geyimlərdən seçilmiş, peşə mənsubiyyəti ilə bağlı geyimlər onlardan fərqlənmişdi.

Bütün dövrlərdə qadın geyimləri onlara estetik gözəllik verən zinət əşyaları ilə təmamlanmışdır. *Tədqiq edilən dövrdə qadınların zinət əşyalarına alınlıq, sinəbəndlər sırğalar, pələklər, bilərziklər və kəmərlər müxtəlif daş-qaşla (firuzə, zümrüd, yaqut) bəzə-*

dilmiş və qızılın kombinəsindən hazırlanmış qarabatdaqlar, həsirli bilərziklər (şəkil 1-8) idi [15]. Azərbaycanda qadınların istifadə etdiyi zinyət əşyaları içərisində sırğalar da özünəməxsus yer tutmuşdur. Şarlı, heydəri və asma sırğalarda (şəkil 9-11-12) nəfis daşların şəkildə bəzədilməsində və eləcə də qızılın üzərində naxışların işlənməsində dəqiq simmetriyalara rəyət edilmişdir [9, 12]. Badamı sırğada istifadə edilən xrizolit və yaqut daşlar sırğaya xüsusi gözəllik verməklə yanaşı, onu müxtəlif rəngli libaslarla harmoniya təşkil edir. Ataları, oğulları, ərləri və qardaşları tərəfindən belə dəyərlı, nəfis zinət əşyaları ilə mütəmadi olaraq qiymətləndirilən Azərbaycan qadınları görüldüyü kimi tarixin bu dönəmində də qadın kimi, ana kimi, qız övladı kimi, bacı kimi yetərinəcə, uca tutulmuşdur. Bu isə iki əsrin qovuşuğunda Azərbaycanda qadına qarşı münasibəti özündə əks etdirir.

Qadın geyimlərində hər yaşın özünə müvafiq olaraq müxtəlif tikmələrdən (bafta), bəzək əşyalarından (girvənkə toqqa, təcək) istifadə edilirdi. Kürdəmir rayon tarix muzeyində mühafizə olunan XIX əsrə aid qadın kəməri və kəmərlə başlıqları (şəkil 13-17), qadın arxalığı (şəkil 18) bu qəbildəndir. Göy rəngli məxmər parçadan tikilmiş bu arxalığın astarı tünd göy sətindəndir. Yaxası boyunca və qollarının ağzında 1.5 sm, ətəyində isə 3 sm enində qızıl rəngli zərli bafta (şəkil 19) tikilmişdir [13]. Arxalıqda əsrin əvvəllərinə aid olan Azərbaycan geyimlərinin biçim üsulu və tikiş texnologiyasına xas olan qanunauyğunluqlar və lokal xüsusiyyətlər (bel kəsiyi formasına görə Bakı, Şirvan, Kürdəmir, Borçalı qrupu) özünü mükəmməl əks etdirir.

Qadın alt geyimləri (can köynəyi, alt köynəyi) ağ hümayundan, qalın ağdan tikilir, rəngli alt köynəklərinin isə qollarının ağzı və ya kəsikləri bəzən ya başqa parçadan qoyular, ya da gözəl tikmələrlə bəzədilirdi [7, s. 40-41].

Qadın alt köynəklərinin ölçüsü üst köynəklərinin ölçüsündən enli və uzun biçilirdi. Sözsüz ki, burada da kəsiblərin geyimi zəngin qadınlarınkıdan fərqlənir, materiala qənaət baxımından yığcam, hərəkət etmək və iş görmək baxımından isə dinamik idi.

Qadın alt geyimləri tuman (şəltə) darbalaq və cüt balaq kimi elementlərdən ibarət idi [7, s. 43]. Üst geyimləri zəngin və kasıb zümrə arasında materialına görə çox fərqlənirdi. Varlı zümrəyə məxsus qadınlar qanovuz, darayı, atlas, tafta kimi materiallardan tikilmiş üst köynəklərini müxtəlif tikmələrlə bəzəyir, qızıl düymələrdən, sancaqlardan istifadə edirdilər.

Qadın üst geyimlərində tuman geniş yayılmışdı. Bəzi ucqar kəndlərdə yaşlı qadınlar indi də qarmanlı, çimdikli (qat-qat) tumanlardan istifadə edirlər. Sərt iqlim şəraitinə yaşayan qadınlar mövsümlə bağlı bir neçə tumanı (3-5) üst-üstə geyirdilər. Vəliyeva Narinc Mürşid qızının məlumatına görə qışda çöl işləri zamanı sırımma (yundan) tumanlardan istifadə edilmişdir [16].

Qadın üst geyimlərinə döşlük, çəpkənə, bahari, kürdü, nimtənə və arxalıq da daxil idi [3, s. 141-145; 6, s. 69].

Hazırda əksər bölgələrdə-kəndlərdə, bəzi hallarda rayonlarda da içlikdən (bədəncə, qolsuz canlıq) istifadə edilir. Soyuq aylarda yun bel şallarından sarımağa bu gün də təsadüf edilir. Çox təəssüf ki, milli geyimlərimizə bu gün az təsadüf olunur. Bəzi geyimlərdən bu gün də istifadə edilməsi onların praktiki cəhətdən əlverişliliyi ilə izah edilə bilər.

Qadın baş geyimləri baş örtükləri və baş bəzəkləri olmaqla iki hissəyə, gigiyenik, mühafizə, bəzək funksiyası daşımaqla üç qrupa bölünür [3 s. 171]. Bu örtüklər özünün müxtəlifliyi ilə seçilir: təcək, çalma, dingə, çadra, örpəklər, kələğayı və s.

Qadın baş geyimlərinin rəngi yaşa və zövqə görə fərqlənirdi. Qadın baş geyimi kvadrat şəkilli yun şallardan (şəddə) indi də bir sıra kəndlərdə istifadə olunur. XX əsrin əvvəllərinə aid "Torksin" və "Darai" şalları qorunub saxlanmışdır və baş örtüyü kimi

istifadə edilir (şəkil 20-21). XIX əsrdə Azərbaycanda qadın geyimlərinin hazırlanmasında istifadə olunan yun parça (şalbaflıq) və ipək parça (şərbafıq) toxuculuğu özünün yüksək zirvəsinə çatmışdı [3, s.137]. Şirvan zonasında geyim materiallarının hazırlanması barədə A.Mustafayev yazır: "Şirvanda geyim materialları (dəri, gön, ipək və s.) hər bir ailənin, demək olar ki, özündə hazırlanırdı. Azərbaycanın başqa bölgələrindən fərqli olaraq, burada yun parça-şal yer hanasında deyil, xüsusi mütəhərrik dəzgahda toxunurdu. Hər bir ailə öz ehtiyacını ödəməkdən əlavə, "bazar şalı" adlanan yun parça da istehsal edirdi ki, bu da əmtəə xarakteri daşıyırdı. Şal küzəm yundan toxunurdu....Şirvanda şal istehsalını zəruri edən amillərdən biri küzəm ehtiyatının bolluğu idi... Mütəhərrik şal dəzgahının iş prinsipi şərbaf dəzgahlarından (qanovuz, tafta, darayı və s.) o qədər də fərqlənirdi [5, s.61-69]. Şəkildə təsvir edilən hər iki şalın rəng seçimi (isti rənglər), estetik gözəlliyi (əl ilə zərif bəzəmə, toxuma) və əl işinin səliqə-sahmanı, müntəzəmliyi o dövr üçün yüksək texnologiyanın mövcudluğunu sübut edir (şəkil 20-21) [11,14] Belə gözəl toxunuşlu baş örtüklərinin, ümumiyyətlə, milli qadın geyimlərinin yüksək zövqlə hazırlanması azərbaycanlıların, istər milli – mədəniyyətin inkişafı baxımından, istərsə də sənətkarlıq baxımından, həmişə öndə olduğunu söyləməyə imkan verir.

Tədqiq olunan dövrdə qadınları xüsusilə şəhərlərdə mühafizəkar islam adət-ənənələrinin qoyduğu qadağalara əsasən çox vaxt çarşaba bürünərək gəzirdilər. Lakin Azərbaycan xalqının özünəməxsus etnik mədəniyyəti və düşüncə tərzini boyu bunu qadınlara birmənalı şəkildə qəbul etdirməyə imkan vermədi. Qadınların üzünü örtülüb və ya ağzı yaşmaqlı gəzməsi, onun bir insan kimi hüquq və azadlığının pozulması demək idi. XIX əsrin ortalarından başlayaraq Azərbaycanda bu hüquqların qorunması və bərpası uğrunda mübarizə müxtəlif hərəkatlarda (maarifçilik, milli-mədəni inkişaf və s.) geniş vüsət aldı. 1848-ci ildə Təbrizdə Tahirə Qüdrət-əl-Eynin müdafiyyə qalxması XX əsrin I rübündə Azərbaycan qadınlarının bu sahədə qələbəsi ilə başa çatdı.

Çadra şəhər mühitində qadınların geyim dəstinə daxil idi. Şəhərdən fərqli olaraq kəndlərdə isə bu adət özünü tamamilə bərqərar edə bilməmişdi. Tarix boyu həm bölgələr üzrə, həm də qadınların sosial mənsubiyyətindən asılı olaraq çadraya qarşı münasibət birmənalı olmamışdır. Q.T.Qaraqaşlı qeyd edir ki, bəy sülaləsinə məxsus qadınlar çadra və yaşmaq bağlamır, üzlerini örtmürdülər [7, s.72].

Həsənova Xanım Mahmud qızı da bu fikri təsdiqləyir və baş örtüyü kimi yayda kələğaydan, qışda isə müxtəlif haşiyələrlə, naxışlarla bəzədilmiş yun şaldan istifadə etdiklərini söyləyir. Anası Zeynəb xanımın bəy qızı və torpaq mülkiyyətçisi (Tərneftdə) olduğunu qeyd edən Xanım nənə naməhrəm (qohum olmayan) kişilərin yanında ancaq qismən yaşmaq bağladığını və əksər vaxt üzünü açıq gəzdiyini, adətən don geydiyini göstərir.

Zəngəzur qəzasının Qafan (Qatar) rayon sakini Əsədova Tovuz Məhəmməd qızı yerli milli geyimlərdən-nimtənə,qanovuzlu köynəkdən, 12 arşından çox parça istifadə edilərək tikilən qırçınlı tumanlar geydikləri haqqında məlumat verərək bildirir ki, həm qadınlar, həm də kişilər yun iplərdən toxunma çuxalardan da istifadə edirdilər [10]. Tovuz nənə el arasında bununla bağlı bədən bir bayatının yaşadığını qeyd etdi:

Ay qara çuxa, Məmməd-həsən

Səni görüm qan əndərəsən.

İkiyə mixək nəmənədi

Əmiqızına göndərəsən.

Tovuz nənə, digər bölgələrdə olduğu kimi Qərbi Azərbaycanda da cavan qız-gəlinlərin tumanlarının ətəklərini müxtəlif rəngli lentlərlə və baftalarla bəzədiklərini, köçəri həyat tərzini keçirənlərin üzünə açıq gəzdiklərini, oturmaq həyat tərzini keçirənlərin isə qis-

mən yaşmaqdan istifadə etdiklərini söyləyir. Fransız yazıçı-səyyahı A.Duma da Azərbaycanın qadın geyimləri ilə bağlı «Qafqaza səyahət» əsərində yazır: «Bütün Şərq qadınları kimi Nisə özünə sığıl verərək bəzənib düzənmişdi... Onun gur, qara saçları kiçik məxmər araqçının altından çiyinlərinə tökülürdü. Əynində qızılı xətlərlə işlənmiş dar məxmər arxalıq vardı. Duvağı tüldən idi. Üzərində palma budaqlarının şəkli həkk olunmuş donu döşəməyə toxunduğundan ayaqları görünmürdü» [1, s. 87]. A.Duma daha sonra yazırdı: "Bizi birbaşa M.Piqulevskinin iqamətgahına apardılar. O, qapının ağzında bizi salamladı, lakin evə dəvət edə bilmədi. Çünki evində iki azərbaycanlı qadın qonağı vardı...Çadra örtmüş bu xanımlardan biri Qarabağın axırıncı xanı Mehdiqulu xanın arvadı, o biri qızı idi... Hər ikisi milli geyimdə idi" [1, s.45.] . Kəndlərdə isə bəzi bölgələr istisna olmaqla (Bakı kəndləri, Talış və Naxçıvan) çadra örtmək o qədər də səciyyəvi deyildi [7, s.69]. Kiçik Qafqazın şıaml-şərq və mərkəzi bölgələrinin əhalisi ərə gedən qızlara ata evinə qonaq çağırılarda çadra bağışlayırdı [7, s.58]. Lənkəran rayonu Mamusta kənd sakini Beydiyeva Qli Ağamməd qızı çadradan yaşlı qadınların XX əsrin ortalarına qədər istifadə etdiyini, hal-hazırda isə bəzi yerlərdə dingə qadın baş geyiminin saxlanıldığını söyləyir. Çadraya qarşı ikili fərqli münasibət Azərbaycan qadınının feodal-patriarxal mühitində heç də tam hüquqsuz olduğunu göstərmir və o dövrdə həyata keçirilən qadın siyasəti dövləti xarakterizə edən dəyərlər kimi qiymətləndirilə bilər.

Qadın geyim dəstlərini ayaq geyim dəstləri tamamlayırdı. Buraya müxtəlif növ toxunmuş corablar, başmaq, çarıqlar, uzunboğaz çəkmələr (dəridən) aid edilirdi. Şəhərli qadınlar (zəngin) evdə yastı daban nələyin və kəlik geyirdilər. Tovuz nənə "içbili", "cəhrə pəri", "cücə gözü" və s.naxışlı corablar geydiklərini, yerli məmulatlardan hazırlanan üçburun çarıqlardan istifadə etdiklərini bildirirdi.

Bu gün milli geyimlərin bəziləri müasir qadın geyimlərində özünü mühafizə edib saxlaya bilməmişdir. Bu, elm və texnikanın, sənaye sahələrinin inkişafı ilə bağlı daha təkmilləşmiş formaların yaranması ilə izah edilə bilər. Bir sıra geyim dəstlərimiz isə özünü bu gün modernləşmiş şəkildə, müasir zamanın tələblərinə müvafiq milliliyini, özünəməxsus ornament və toxunuş tərzini qoruyub saxlaya bilməmişdir. Milli baş örtüklərimiz, xüsusilə də kəlağaylarımız dünya bazarlarında ən rəvac satılan mal hesab edilir. Müasir dövrdə Azərbaycan qadınlarının geyim tərzinin öyrənilməsi xalqın öz qədim mədəniyyətinin seçilən əlamətlərini və zahiri görünüşünü qadın geyimlərində qoruyub saxladığını söyləməyə imkan verir.

Beləliklə, qadın geyimləri və bəzək əşyaları haqqında belə bir nəticəyə gəlmək olar:

1. Əvvəlki əsrlərdə olduğu kimi, XIX əsrin sonu-XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan qadın geyimləri və bəzək əşyaları qədim mədəniyyət ənənələrini özündə təcəssüm etdirərək milli kaloritini qoruyub saxlaya bilməmişdi.

2. Bu geyimlərin istifadə edildiyi materialların (istər parça, istərsə də dəri) yüksək keyfiyyətdə olması Azərbaycan şəhərlərində sənayenin inkişafını bir daha sübut edir.

3. Həndəsi və nəbati ornamentlərin, simmetriya və naxışların yüksək zövqlə toxunuşu və ilk baxışdan gözü yormadan insanda xoş əhval-ruhiyyə oyatması toxuculuq sənətinin də zirvədə olduğunu göstərir.

4. Bu dövr geyim materiallarında və bəzək əşyalarında bədiilik, estetik görünüşün zövq oxşaması, onları istehsal və istifadə edən insanların bədi estetik zövqünün (istər zəngin, istərsə də kasıb zümrənin) yüksəkdə olduğunu sübut edir.

5. İki əsrin qovuşuğunda belə geyim mədəniyyətinə malik olan Azərbaycan qadını cəmiyyətdə qadına qarşı formalaşmış bəzi neqativ cəhətlərə baxmayaraq, yetərinə qiymətləndirilmiş, uca tutulmuşdur.

ƏDƏBİYYAT

1. Düma A. Qafqaz səfəri. Bakı, Yazıçı, 1985, 142 s.
  2. Dünyamahyeva S. Erkən orta yüzilliklər Azərbaycan qadın geyimlərinin bədii dekorativ xüsusiyyətləri. Tarix və onun problemləri, Bakı, 2007, №4, s. 348-356.
  3. Dünyamahyeva S. Azərbaycanın geyim mədəniyyəti tarixi. Bakı, Nağıl evi, 2003, 213 s.
  4. Hacıyeva Z. Qarabağ xanlığı: sosial iqtisadi münasibətlər və dövlət quruluşu. Bakı, Təhsil, 2007, 256 s.
  5. Mustafayev A. Şirvanın maddi mədəniyyəti. Bakı, Elm, 1977, 158 s.
  6. Велиев Ф. Материальная культура западной зоны Азербайджана в XIX начала XX века. Баку, Елм, 1996, 165 с
  7. Каракашлы К. Женская одежда населения малого Кавказа XIX начало XX вв. Azərbaycan etnoqrafik məjmuəsi. Bakı, Azərbaycan SSR EA nəşriyyatı. 1964, s. 39-79
  8. Каракашлы К. Материальная культура азербайджанцев Северо Восточной и Центральной зон Малого Кавказа. Баку, Изд. Акад. Наук Аз.ССР, 1964, 283 с.
- İnfarmatorlar**
9. Abdullayeva Münəvvər İzzət qızı Lənkəran rayonu Mamusta kənd sakini, 1921-ci il təvəllüdü
  10. Əsədova Tovuz Məhəmməd qızı Zəngəzur qəzasının Qafan rayon sakini, 1932-ci il təvəllüdü
  11. Əşrəfova Yaqut Bahadır qızı Kürdəmir rayon sakini, 1963-ci il təvəllüdü
  12. Həsənova Xanım Mahmud qızı Ağdam rayon Tərneft kəndində anadan olmuş Bərdə rayon sakini, 1898-ci il təvəllüdü
  13. Kərimova Mənzər Saday bəy qızı Kürdəmir rayon Ərəbxana kənd sakini, 1920-ci il təvəllüdü
  14. Musayeva Siyyarə Əşrəf qızı Kürdəmir rayon sakini, 1919-ci il təvəllüdü
  15. Vəliyeva Fatma Həsən qızı Naxçıvan şəhər sakini, 1933-cü il təvəllüdü
  16. Vəliyeva Narınc Müpşid qızı Ağdam rayonu Ətyeməzli kəndi, 1925-ci il təvəllüdü

ИБРАГИМОВА Г.И.**ЖЕНСКАЯ ОДЕЖДА И ГОЛОВНЫЕ УКРАШЕНИЯ АЗЕРБАЙДЖАНА КОНЦА XIX-НАЧАЛА XX ВВ**

Статья посвящена обычаям одевания и головным украшениям женщин Азербайджана. Обычаи одевания населения тесно связаны с социально-экономическими условиями жизни. С этой точки зрения национальная одежда азербайджанских женщин конца XIX- начала XX вв., использованные ими украшения, платки и архалуки, образ жизни изготовителей этих украшений, их трудовая деятельность, хозяйственное занятие, художественно-эстетический вкус позволяют говорить об отличиях в жизни богатых и бедных сословий, сложившихся в обществе по отношению к женщине.

IBRAHIMOVA G.I.**WOMEN CLOTHES AND HEAD-GEARS (ADORNMENTS) OF THE AZERBAIJANI WOMEN IN THE END OF THE XIX-IN THE BEGINNING OF THE XX CENTURIES**

The article is devoted to traditions of clothes and head-gears of the Azerbaijani women. The traditions of clothes of the population are closely connected with social and economic living conditions. From this view point the national clothes of the Azerbaijani women in the end of the XIX-beginning of the XX century, adornments utilized by them, shawls and arkhaliqs, mode of life of the manufacturers of these adornments, their labor activity, economic occupation and artistic-aesthetic taste allow to speak about differences in life of the rich and the poor strata which were adding up in society in relation to women.

Рәyçиләр: t.e.n.X.A.Ağayeva, t.e.d.N.Quliyeva.

AMEA-nın Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutunun Tarixi Etnoqrafiya şöbəsinin 06 oktyabr 2008-ci il tarixli iclasının qərarı ilə çapa məsləhət görülmüşdür (protokol №07).